

Cuprins

<i>Illustrații</i>	II
<i>Prefață</i>	15
<i>Glosar</i>	19
<i>Noră privind datearea</i>	21
<i>Hărți</i>	23

Partea întâi

RUSIA ÎN TIMPUL VECIULUI REGIM

Capitolul 1. Dinastia	33
Țarul și oamenii lui	33
Miniaturistul	44
Moștenitorul	52
Capitolul 2. Stâlpi nesiguri	62
Birocrați și halate de casă	62
Poleiala subțire a civilizației	68
Rămășițele unei armate feudale	79
Rusia nu tocmai sfântă	85
Închisoarea popoarelor	92
Capitolul 3. Icoane și libărci	104
Un univers aparte	104
Încercarea de a alunga trecutul	120
Capitolul 4. Cerneală roșie	137
Înțuntrul fortăreței	137
Marx vine în Rusia	151

Partea a doua

CRIZA DE AUTORITATE (1891-1917)

Capitolul 5. Primele vârsări de sânge	169
Patrioți și eliberatori	169
„Nu mai există iar”	183
Drumurile se despart	199

Capitolul 6. Ultimele speranțe	217
Parlamente și țărani	217
Omul de stat	224
Pariul pe cei puternici	233
Pentru Dumnezeu, țar și patrie	241
Capitolul 7. Un război pe trei fronturi	252
Metal contra oameni	252
Șoferul nebun	266
Din tranșee pe baricade	284

Partea a treia

RUSIA ÎN REVOLUȚIE **(februarie 1917 – martie 1918)**

Capitolul 8. Februarie glorios	297
Puterea străzii	297
Revolutionari reticenți	310
Cel din urmă Nicolae	323
Capitolul 9. Cea mai liberă țară din lume	335
Un stat liberal neimplicat	335
Speranțe	341
Furia lui Lenin	360
Disperarea lui Gorki	372
Capitolul 10. Agonia Guvernului Provizoriu	378
Iuzia unei națiuni	378
O nuanță mai închisă de roșu	391
Bărbatul pe cal alb	405
Roluri de Hamlet în socialismul democratic	419
Capitolul 11. Revoluția lui Lenin	435
Arta unei insurecții	435
Autocrații de la Smolnii	456
Spolierea spoliatorilor	474
Socialismul într-o singură țară	487

Partea a patra

RĂZBOIUL CIVIL ȘI CREAREA SISTEMULUI SOVIETIC **(1918-1924)**

Capitolul 12. Ultimele vise ale lumii vechi	503
Sankt-Petersburgul din stepă	503
Fantoma Adunării Constituante	520

Capitolul 13. Revoluția pleacă la război	532
Înarmarea revoluției	532
Culaci, „sacoșari” și brișete	544
Culoarea sângeului	565
Capitolul 14. Triumful noului regim	585
Trei lupte decisive	585
Tovarăși și comisari	612
O patrie socialistă	624
Capitolul 15. O victorie transformată în înfrângere	646
Scurtături către comunism	646
Inginerii sufletului omenesc	656
Bolșevismul bate în retragere	672
Capitolul 16. Morți și despărțiri	691
Orfani și revoluție	691
O țară necucerită	702
Ultima luptă a lui Lenin	708
Concluzie	721
<i>Note</i>	737
<i>Bibliografie</i>	771
<i>Indice</i>	797

Orlando Figes

REVOLUȚIA RUSĂ
1891-1924

TRAGEDIA UNUI POPOR

Traducere de Cornelia Marinescu

POLIROM
2016

*

Ca autoproclamați gardieni ai statului rus, un singur lucru li unea pe liderii Guvernului Provizoriu : nevoia momentană de a menține „unitatea statului rus” până la încheierea războiului și rezolvarea problemei imperiului de către Adunarea Constituantă. Ea nu a anulat posibilitatea de a acorda, ca măsură provizorie, dreptul la autoadministrare locală sau libertăți culturale teritoriilor non-ruse. Liberalii considerau într-adevăr că acesta era un element esențial. Au considerat că nemulțumirile popoarelor non-ruse erau în esență rezultatul discriminărilor și opresiunii țariste și că ele ar putea fi aşadar satisfăcute prin egalitate civilă și religioasă. Au înglobat problema drepturilor naționale în aceea a drepturilor individuale și au crezut că Imperiul Rus ar putea să fie ținut unit pe această bază. Apărarea „unității statului rus” a fost însă abandonată, așa cum au spus cadeșii, în urma presiunilor care vor conduce la „divizarea țării în unități suverane independente”. Chiar și eserii și menșevicii defensiști, care, ca revoluționari, își declaraseră susținerea față de principiul autodeterminării naționale, au aderat la poziția cadeșilor după ce li s-au alăturat și în guvern, în 1917. Ca socialisti, ei au susținut în continuare federalismul ; dar ca patrioți nu erau dormici să asiste din poziția de lideri la fărâmătarea statului în cadrul unui război. În discursul său de la Congresul al III-lea al Partidului Socialist-Revoluționar din mai, liderul eser Mark Vișniak a comparat Rusia cu o Elveție imensă : o federație descentralizată, în care cantoanele sau republicile să se bucură de maximum de drepturi naționale (inclusiv dreptul la monedă proprie), dar în cadrul unui singur stat unit²⁸.

Această poziție, ca și aceea a lui Gorbaciov din timpul perestroikăi, a fost total nepotrivită ca răspuns la presiunile crescănde ale naționalismului, după februarie 1917. Este adevărat, nu toți non-rușii făceau presiuni să se separe de imperiu. Unele dintre popoarele în care clasa țărănilor era preponderentă nu se percepeau ca „națiune”, ci doar ca grup etnic (de exemplu, bielorușii, lituanienii, azerii și chiar și ucrainenii, după părerea unora). Alții erau în general satisfăcuți de drepturile lor civile și religioase (de exemplu, evreii). Iar alții combinau nemulțumirile lor etnice și sociale într-o revoluție național-socialistă care aștepta ca Rusia să fie liderul (de exemplu, letonii și gruzinii). Din considerante pur etnice, Armenia aștepta de la Rusia protecție împotriva turcilor. În alte părți însă – și în cadrul anumitor clase sociale ale acestor popoare –, prăbușirea sistemului țarist a avut ca rezultat intensificarea mișcărilor naționaliste de masă, care au cerut mai întâi autonomia față de Rusia și apoi, când nu li s-a acordat, au cerut independentă.

Emergența unor mișcări de independență a fost parțial rezultatul oportunității. Puterea coercitivă a vechiului stat se prăbușise ; puterea de convingere a Guvernului Provizoriu era extrem de limitată, ca să nu spunem mai mult ; în timp ce austriecii sau germanii, ale căror armate ocupau teritoriile vestice, erau mai mult decât dispuși să-i ajute pe naționaliști să înființeze ministate pe care puteau să le controleze și să le folosească împotriva Rusiei. Naționaliștii erau însă mai mult decât niște „agenți germani”, chiar și în acele țări (Ucraina și Lituania, de exemplu) care și-au dobândit independența printr-o pace separată și cu prețul de a deveni state-marioretă ale Germaniei. Multe dintre partidele

naționaliste au reușit să obțină un sprijin electoral masiv. În Ucraina, de exemplu, la alegerile pentru Adunarea Constituantă din noiembrie 1917, 71 % din voturile exprimate în zonele rurale au fost obținute de eserii ucraineni și de Uniunea Țăranilor din Întreaga Ucraină. La alegerile din 1917, partidele socialiste cu o platformă naționalistă au câștigat și ele majoritatea voturilor în Estonia, Georgia, Finlanda și Armenia²⁹.

Sigur, nu este deloc împede – și aceasta rămâne una dintre cele mai importante întrebări fără răspuns ale Revoluției din Rusia – ce ne spune această masivă susținere la urne despre conștiința națională a țărănimii, populație majoritară în toate societăți. Așa cum era de așteptat, naționaliștii cei mai activi și mai conștienți provineau din rândurile micii burghezii, ale micii intelectualități și ale țăranilor celor mai prosperi și mai școliți, mai ales dintre țărani-soldați³⁰. În ultimă instanță, așa cum am văzut, dezvoltarea unei conștiințe naționale în rândul țăranilor depindea de răspândirea instituțiilor rurale, cum ar fi școlile și cluburile de lectură, uniunile și cooperativele țărănești, care îi expuneau pe țărani la cultura națională a centrelor urbane; iar instituțiile respective erau cele mai dezvoltate tocmai printre acești țărani citiți. În cultura politică tradițională a zonelor rurale din Ucraina sau Georgia te puteai aștepta ca masa țăranilor – și, chiar mai mult, femeile de la țară, care votau pentru prima dată – să urmeze exemplul elitelor rurale și să-și dea votul naționaliștilor. Acesta a fost unul dintre principalele motive pentru care eserii au avut atât de mult succes în alegerile pentru Adunarea Constituantă: mulți dintre bătrâni satului avuaseră în trecut legături cu eserii și adeseori au recomandat ca tot satul să voteze lista Partidului Socialist-Revoluționar; ca să nu împartă satul în două tabere, toți țărani au convenit să voteze pentru eseri. În al doilea rând, toate partidele naționaliste de succes au prezentat programe care combinau revendicările naționaliste cu cele socialiste și nu este împede dacă țărani erau conștienți de cele dintâi, separat. Așa cum a sugerat Ronald Suny în cazul Ucrainei, probabil că, deși aveau o „conștiință culturală sau etnică” și preferau „lideri de aceeași etnie cu ei, oameni care le puteau vorbi în limba lor și le promiteau promovarea intereselor locale”, țărani nu se concepeau „ca o singură națiune” și „încă nu erau mânași de pasiunea pentru națiune”³⁰. Cu alte cuvinte, au interpretat sloganurile naționaliștilor în termenii propriilor preocupări provinciale – apărarea satului, a culturii și terenurilor lui (împotriva orașelor străine și a elitelor improprietărite) –, și nu în termenii statului național.

Sigur, naționaliștii au avut cel mai mult succes acolo unde au reușit să-i convingă pe țărani că autonomia națională era cea mai bună garanție a revoluției lor la sate. Politica lor de naționalizare a pământului a avut un deosebit succes. În multe regiuni lupta pentru pământ a fost în același timp și lupta țărănimii autohtone împotriva unei élite străine care deținea pământ, așa încât, atunci când naționaliștii vorbeau despre necesitatea „naționalizării pământului”, aceasta era reală și literală. În provinciile din nordul Ucrainei, unde satele de ucraineni erau amestecate printre cele ale rușilor, naționaliștii au reușit

²⁹ Liderii naționaliști provineau și ei în cea mai mare parte din aceste grupuri. În Ucraina, de exemplu, principalii lideri ai mișcării naționaliste au fost Vinnycenko (fiu de țară), Hrușevski (fiul unui funcționar mărunt), Doroșenko (fiul unui veteran din armată), Konovalov și Naumenco (amândoi fii de invățători), Sadovski, Efremov, Mihnovski, Cehovski și Boldocean (toți fii de preoți).

să-i mobilizeze pe țărani ucraineni pentru apărarea tradițiilor lor privind posesiunea ereditară asupra pământului, în fața amenințării unei reforme funciare rusești bazate pe principiile posesiunii comunale. Mikola Kovalevski, liderul eserilor ucraineni, își amintește cum funcționa propaganda lor :

Rușii vor să vă impună o socializare a pământului, le-am spus eu țăranoilor, adică să transfere proprietatea asupra pământului către comunele sătești și, în felul acesta, să vă desfășoare fermele particulare; nu veți mai fi stăpâni pe propriile voastre pământuri, ci veți munci pământurile comunale.

Campania naționalistă pentru dreptul la limba maternă a fost la fel de semnificativă pentru țărani : speranțele lor de progres social depindeau de alfabetizarea în limba maternă și de capacitatea lor de a o folosi în viața publică. La fel de importantă a fost și mișcarea lor (în Georgia și Ucraina) pentru transformarea autocefală a ierarhiei Bisericii : dacă slujbele s-ar fi ținut în limba maternă, preoții s-ar fi apropiat mai mult de țărani și mai mulți dintre ei ar fi intrat atunci în rândul preoțimii. În mod similar, înființarea unor unități militare naționale, solicitare făcută de congresele militare ținute de aproape toți soldații non-ruși, nu numai că ar fi oferit acestor posibile state naționale o armată gata constituită, ci le-ar fi oferit mai multor non-ruși oportunitatea de a avansa în rândurile ofițerimii³¹.

Indiferent de adevărata sa natură sau extindere, chemarea naționaliștilor a fost cu mult mai puternică decât erau dispuși să îngăduie liderii Guvernului Provizoriu. Doar în cazul Poloniei aceștia au cedat complet în fața naționaliștilor, declarându-și sprijinul pentru independența polonezilor încă din 16 martie și atunci doar pentru că, Polonia fiind ocupată de germani și austrieci, nu aveau nimic de pierdut cu astfel de declarații, ci, dințipriva, exista posibilitatea de a câștiga susținerea populației poloneze împotriva Puterilor Centrale. Chiar și Brusilov, un patriot al Rusiei Mari care în acel moment lupta pe disputatul teritoriu rusu-ucraineano-polonez, a recunoscut că „nu aveam altă variantă decât să oferim Poloniei libertatea”³². În cele două conflicte majore însă – cu naționaliștii finlandez și cu cei ucraineni –, Guvernul Provizoriu a refuzat să facă vreo concesie reală ; și, în mare parte datorită acestei intransigențe, cele două mișcări și-au sporit atractivitatea pentru masă și, în timp ce guvernul devineea vizibil mai slab, au trecut de la solicitarea unei autonomii sporite la cererea independenței totale.

Problema finlandeză își avea originile în temeiul îndoelnic al guvernării ruse în Finlanda după prăbușirea monarhiei. Finlandezii susțineau, oarecum justificat, că țarul condusese Marele Ducat pur și simplu în baza autorității sale personale, ca mare duce de Finlanda, cu urmarea că, după căderea lui, puterea supremă revinea parlamentului finlandez (Seimul). În proclamația din 7 martie însă, Guvernul Provizoriu s-a declarat succesor legal deplin al autorității țariste în Finlanda și, chiar dacă a restaurat constituția finlandeză, punând astfel capăt celor treisprezece ani de guvernare rusă directă, a continuat să insiste că până la stabilirea viitorului statut al Finlandei de către Adunarea Constituantă guvernul din Helsingfors trebuia să rămână în continuare subordonat guvernatorului general rus, și nu Seimului.

Acesta a fost începutul unei lungi și complicate dispute între finlandezii (ce refuzau să recunoască puterea suverană a Guvernului Provizoriu) și ruși (ce refuzau să recunoască

autoritatea Seimului). Guvernul de coaliție din Helsingfors, numit de Tokoi*, era o combinație între socialistii dornici de federalizare și naționaliștii liberali și se baza pe o politică de negociere a unei soluții de compromis, prin care Finlanda urma să câștige autonomie internă deplină. Rusia păstrând dreptul de veto în ce privește politica ei exterană și militară. Dacă găndirea rațională ar fi avut mai mulți reprezentanți în Guvernul Provizoriu, atunci el ar fi putut să recunoască în această variantă o posibilă rezolvare temporară a conflictului. Întrucât propunerea presupunea însă și o mică armată finlandeză care să sprijine campania militară a Rusiei, exista temere că acesta se va dovedi a fi primul pas spre ieșirea Finlandei din război, așa că a blocat succesul negocierilor.

Impasul a continuat în acea primăvară, când guvernul lui Tokoi a fost supus unei presiuni crescânde din partea populației pentru a declara unilateral independența Finlandei, în timp ce Petrogradul a văzut în această situație un motiv să se opună și mai ferm solicitărilor finlandezilor. Ambele poziții erau determinate în mare măsură de faptul că bolșevicii, care susțineau cauza finlandeză în speranța că vor câștiga un aliat împotriva Guvernului Provizoriu, își consolidau o bază puternică de susținere în rândul marinărilor din Helsingfors, unde aveau sub control propriul organ, Sovietul Flotei din Marea Baltică (Tentrobalt). Tokoi a accentuat această amenințare bolșevică în speranța că Guvernul Provizoriu va fi presat să facă o serie de concesii. Guvernul era însă decis să nu cedeze. Chiar și Kerenski, vorbind ca un adevărat patriot al Marii Rusii și proaspăt ministru de Război, din mai, i-a prevenit pe finlandezi să nu pună la încercare răbdarea „bunului popor rus” „lipsindu-l de dreptul la propriul teritoriu național”¹³.

În iunie și iulie, relațiile cu Rusia au atins un punct critic. O rezoluție a Congresului Sovietelor din Întreaga Rusie, care cerea Guvernului Provizoriu să negocieze un tratat de independență cu Finlanda, la sfârșitul războiului, a fost interpretată de Seim ca undă verde pentru votarea propriei declarații de independență (*valtalaki*), pe 23 iunie. *Valtalaki* a fost salutată prin festivități organizate pretutindeni. Oamenii au presupus, eronat, că era susținută de „parlamentul rus”. Sovietul însă era la fel de indignat de această declarație ca și Guvernul Provizoriu. *Valtalaki* a fost o declarație de independență unilaterală a Finlandei, în timp ce rezoluția Sovietului intenționase ca ea să fie rezultatul negocierilor bilaterale cu Guvernul Provizoriu. O delegație a Sovietului a încercat să-i convingă pe finlandezi să retragă *valtalaki* și, când tentativa aceasta a eșuat, liderii Sovietului au sprijinit decizia guvernului de a înăbuși mișcarea finlandeză prin forță armată. În luna iulie rușii și-au mobilizat trupele pe teritoriul finlandez, amenințând să le folosească împotriva Seimului dacă acesta nu-și retrăgea *valtalaki*. În 21 iulie Seimul a fost dizolvat. În ciuda faptului că recunoscuseră dreptul Finlandei la autodeterminare, cei mai mulți dintre socialistii ruși au acceptat necesitatea acestei măsuri represive și au pus-o pe seama tacticilor Seimului. Alții însă, ca Gorki, au avertizat că această acțiune urma să întărească hotărârea finlandezilor, ceea ce avea să ducă la „adâncirea conflictului” și la pierderea prestigiolui democratic al Rusiei în Occident. De fapt, dizolvarea Seimului a avut consecințe cu mult mai profunde. Eliminând posibilitatea unui acord negociat, ea a subminat efectiv guvernul de la Helsingfors și a împins Finlanda spre război civil, pe măsură ce lupta pentru independență avea să se combine cu un conflict social mai amplu,

* Antti Oskari Tokoi (1873-1963) – politician socialist finlandez, liderul Partidului Socialist Democrat din Finlanda și președintele senatului în 1917 (n.tr.).

între clasele liberale avute, care ezitau să se rupă definitiv de Rusia, și o masă tot mai bolșevizată de muncitori, marinari și lucrători fără pământ, dorinci să declare Finlanda Roșie independentă¹⁴.

În Ucraina, Revoluția din Februarie a dat imediat naștere unei mișcări naționaliste strânse în jurul Radei – parlamentul –, inițiată la Kiev în 4 martie. Deși Rada era devotată în ultimă instanță dreptului Ucrainei la autodeterminare, considera că prioritare erau negocierea libertăților culturale și a unei autonomii politice mai mari și o reformă funciară radicală în cadrul unui stat federal rus. Chestiunea reformei funciare era deosebit de importantă pentru că, deși Rada putea să fie sigură de susținerea intelectualității ucrainene, nu putea fi la fel de sigură pe țărani, majoritatea covârșitoare a populației ucrainene, chiar dacă, e adevărat, soldații ucraineni, simpli țărani în uniformă, susțineau viguros cauza naționalistă.

La jumătatea lunii mai, o delegație a Radei a prezentat în fața Guvernului Provizoriu revendicările acesteia. Cererile erau moderate – recunoașterea autonomiei Ucrainei, un loc la masa negocierilor pentru pace, un comisar pentru afaceri ucrainene, unități militare ucrainene separate în spatele frontului și numirea unor ucraineni în cele mai multe dintre posturile civile –, iar Guvernul Provizoriu ar fi putut ușor să le accepte fără să prejudicieze rezolvarea chestiunii ucrainene de către Adunarea Constituantă. Guvernul rus și liderii Sovietului au respins însă influența Radei – declarația parlamentului nu a fost publicată de nici un ziar rus – și a părut să considere că, dacă o ignorau, problema va dispărea de la sine. Prințul Lvov a încercat să îngroapă chestiunica înființând o comisie specială, plină de juriști ruși, care a ridicat complicate probleme juridice legate de legitimitatea fiecărei cereri a Radei, înainte de a conchide, destul de previzibil, că nu se putea decide nimic înainte de Adunarea Constituantă. A fost încă o ilustrare a felului în care liberalii ruși se foloseau de abordări juridice pentru a se eschiva de la cele politice.

Însă rezultatul acestei reacții de struț a fost tocmai că a întărit cauza naționalistă și a dus la cererea mult mai radicală a independenței față de Rusia. Îndemnat de al doilea Congres Militar Ucrainean să facă o declarație unilaterală de autonomie, Rada Ucrainei și-a publicat în 10 iunie „Prima lege universală”. Aceasta era o declarare a libertății Ucrainei, formulată după modelul statutului hatmanilor cazaci din secolul al XVII-lea și, în contextul anului 1917, ea a preluat rolul simbolic pe care îl avea și drapelul galben cu bleu al Ucrainei. Legea cerea convocarea Seimului, adunarea națională suverană, și declară înființarea Secretariatului General, omidus de V.K. Vinnycenko, cel care și-a asumat în fapt puterea executivă, înlocuind în Ucraina autoritatea Guvernului Provizoriu. Abia acum criza ucraineană, care s-a întâmplat să coincidă cu declarația de independență a Finlandei, a ajuns pe primul loc în agenda politică. Exact în momentul când armata era pe cale să lanseze o nouă ofensivă în vest, Rusia era amenințată cu pierderea a două regiuni vitale din spatele frontului. Lvov a acuzat imediat Rada că amenință să „dea o lovitură fatală statului”, în timp ce *Volia naroda* exprima punctul de vedere general al Sovietului, că „Legea universală” era „un cuțit însipit în spatele revoluției”¹⁵.

Era însă clar că era nevoie de un compromis și pe 28 iunie guvernul a trimis o delegație alcătuită din trei membri (Tereșcenko, Kerenski și Tereteli), pentru a negocia cu Rada. Pe 2 iulie, cele două părți au ajuns la un soi de compromis : Guvernul Provizoriu a recunoscut în mare autonomia Ucrainei, legitimitatea populară a Radei și autoritatea

executivă a Secretariatului General. Era suficient pentru a calma iritarea ucrainenilor pentru restul verii. I-a infuriat însă pe naționaliștii ruși din Kiev, mai ales pe susținătorii șovini ai lui Șulgin, care au început să se lupte cu ucrainenii în stradă. Cadetii de dreapta din cabinetul lui Lvov au susținut cauza minorității rușe din Ucraina. Au refuzat să accepte înțelegerea pe motiv că doar Adunarea Constituantă avea autoritatea juridică de a soluționa astfel de probleme, ceea ce nu era decât un pretext pentru a apăra interesele imperialiste ale Rusiei în Ucraina. Într-o discuție cu secretarul său, Lvov i-a condamnat pe cadetii pentru că pe acea temă „se poartă la fel cu cei mai răi dintre ticăloșii Sutelor Negre”³⁰. Pe 4 iulie, cadetii și-au dat demisia din guvern. Acesta a fost momentul care a declanșat începutul unei îndelungate crize politice, încheiată cu căderea Guvernului Provizoriu.

*

Brusilov îi scria soției lui pe 1 martie :

Probabil că știi ce se întâmplă. Sigur că sunt mulțumit. Dar mă rog la Dumnezeu că această criză îngrozitoare, din acest război ingrozitor, să se încheie curând, pentru că dușmanul nostru extern să nu culeagă roadele prăbușirii noastre. Singurul lucru benefic este că ea a izbucnit într-un moment din an când este foarte dificil – aproape imposibil – ca dușmanul să lanseze un atac, pentru că asta ar fi o catastrofă. Este cu atât mai important acum să căștigăm acest război, altfel va fi un dezastru pentru Rusia.

Credința neobosită a lui Brusilov în destinul victorios al Rusiei era acum, mai mult ca niciodată, o speranță zadarnică. Așa cum recunoștea chiar el, susținerea unei campanii militare îndelungate era cu totul nerealistă, în toiul unei revoluții sociale. Cu toate acestea, el credea încă în voia poporului de a continua să lupte până la capăt și, spre deosebire de majoritatea generalilor țarului, a susținut cauza revoluției cu speranța că apărarea libertății Rusiei ar putea în final să le insuflă patriotism. Monarhiștii l-au acuzat de oportunism; iar istoricii au repetat această acuză. În ciuda simpatiilor sale monarhiste, Brusilov a fost însă multă vreme convins că fără o schimbare completă a sistemului de guvernare Rusia nu putea căștiga războiul. „Dacă trebuie să aleg între Rusia și țar, atunci aleg Rusia”, spunea Brusilov în 1916.

Armata Rusiei Libere era de fapt mult mai puțin dormică să continue războiul decât presupusește generalul. Ordinul nr. 1 i-a făcut pe soldați să se simtă mândri că sunt „cetăjeni” egali cu ofițerii și aceasta a dus curând la anihilarea oricărei discipline. Nou-inființatele comitete ale soldaților, deși dominate la început de subofițeri democrați și de intelectuali în uniformă, au devenit repede liderele acestei revoluții din armată. Se țineau ședințe în care se hotără ce strategie să adopte și dacă să execute sau nu ordinile ofițerilor. Unii soldați au refuzat să lupte mai mult de opt ore pe zi, cerând aceleasi drepturi ca muncitorii. Mulți refuzau să-și salute ofițerii sau i-au înlocuit cu unii aleși chiar de ei. Intimidarea ofițerilor era la ordinea zilei. Brusilov însuși a primit multe scrisori de la subalternii săi, care îl amenințau cu moartea dacă ar fi ordonat o ofensivă. Când a preluat funcția de comandant suprem, în mai, și a făcut un control al unităților de pe Frontul de Nord, unde spiritul de revoltă era cel mai acut, Brusilov a descoperit că sute de ofițeri își părăsiseră deja posturile, iar cățiva, nu puțini, s-au sinucis chiar din cauza presiunilor.